

REFLECȚII PRIVIND VICTIMA ÎN DREPTUL PENAL EUROPEAN

Maria STRULEA, Mihaela VIDAICU

Catedra Drept Penal și Criminologie

The status of victim of a criminal act is considered an interesting and important issue in national and international law. One of the main competences of state authorities in the criminal justice field is to carry out the criminal investigation in order to establish and to prove the elements of the crime. However, the victim is the one who has to be legally protected during the investigations and whose rights should be ensured at all stages of the criminal process. If on national level there are some provisions that cover victims' rights, it is more complicated to assist the victim when it comes to organized crime and criminal investigations carried out on the territory of several states. In this context, such organizations as Council of Europe and European Union try to design a comprehensive framework for member states in order to facilitate their cooperation. In this sense, several international conventions and recommendations were adopted and ratified by member states. International provisions help national authorities to develop good cooperation on criminal matters and provide them with necessary instruments to deal with specific situations. Finally, status of the victim was internationalized through the national and international regulations and, thus, specific rules have to be applied in this area.

Statutul victimei în cadrul unui proces penal rămâne a fi o preocupare a societății internaționale, dar și în plan intern. În ultimii ani se fac cercetări intense în ce privește statutul victimei atât la nivelul Consiliului Europei, cât și al Uniunii Europene.

Drepturile victimei trebuie consolidate și recunoscute, luându-se în considerare măsurile de protecție, de asigurare, asistența și respectul victimei. Statutul și drepturile victimei unei infracțiuni depind esențial de dreptul penal și de drepturile omului la general. De aceea, recomandările și convențiile Consiliului Europei, precum și instrumentele juridice adoptate de alte organizații internaționale trebuie luate în considerare la elaborarea unui cadru juridic unic în materia protecției victimelor.

În acest scop o atenție deosebită ar trebui acordată relației victimei cu infractorul și consecințelor infracțiunilor asupra victimei. Tema „Locul, drepturile și ajutorul acordat victimelor” a fost genericul celei de-a 27-a Conferințe a Miniștrilor europeni ai justiției ținute la Erevan în 2006. Pe aceeași tematică a fost axată cea de-a 29-a Conferință, din 2009, de la Tromsø.

Printre subiectele care se impun elucidate ar fi:

- asigurarea în cadrul procesului a respectului persoanei, a drepturilor și a demnității victimei, a protecției contra oricărei intimidări, hărțuiri sau rele tratamente;
- recunoașterea și ameliorarea statutului victimei în cadrul urmăririi penale;
- asigurarea unui acces eficace la justiție prin informare, consiliere juridică;
- asigurarea unei asistențe și protecții specifice victimelor vulnerabile.

1. Instrumente relevante din cadrul Consiliului Europei

În 1977 Comitetul de Miniștri a adoptat Rezoluția (77)27 privind despăgubirea victimelor infracțiunilor care recomandă statelor despăgubirea victimelor și, respectiv, a stat la baza adoptării Convenției europene de la Strasbourg, din 1983, privind despăgubirea victimelor infracțiunilor de violență. Această Convenție se aplică unui segment restrâns de victime și nu prevede expres definirea victimei.

Convenția prevede, printre altele, că atunci când repararea despăgubirii nu va putea fi integral asigurată din alte surse, în virtutea principiului teritorialității, statul trebuie să contribuie la despăgubirea celor care au suferit grave atingeri corporale sau aduse sănătății și a celor care s-au aflat la întreținerea persoanei decedate, însă doar în cazul infracțiunii intenționate de violență. Despăgubirea trebuie să cuprindă cel puțin cheltuielile medicale și de spitalizare, cheltuielile funerare și susținerea financiară acordată persoanelor care se aflau la întreținere.

Mai târziu, prin Recomandarea Rec R(85)11 privind poziția victimei în cadrul dreptului penal și a procedurii penale, a fost prevăzut un ansamblu de drepturi aplicabile victimei infracțiunii la toate fazele procesului penal. Recomandarea subliniază că pe viitor trebuie să se ia în considerare în special prejudiciile fizic, psihologic, material și social suferite. În acest scop, statele sunt invitate să ia toate măsurile specifice, inclusiv formarea actorilor responsabili în această materie.

Recomandarea R(87)21 privind asistența victimelor și prevenirea victimizării prevede alte forme ale susținerii, cum ar fi programe și structuri de asistență, măsuri de sensibilizare în dependență de necesitățile victimei: sensibilizarea publicului, prevenirea divulgării informației despre victimă terților fără acordul victimei.

Multiple alte instrumente juridice au fost adoptate în domeniul sectorial: terorism, exploatare sexuală, violență față de femei. Convenția CE pentru prevenirea terorismului din 16 mai 2005 conține o dispoziție generală privind despăgubirea și susținerea victimelor și a membrilor familiei lor.

Convenția CE privind spălarea banilor, depistarea, sechestrarea și confiscarea produselor crimei și finanțării terorismului din 16 mai 2005 conține reglementări importante în materia confiscării. Noutatea sistemului propus rezidă în faptul că impune o obligație părților, în măsura în care dreptul lor intern le permite și dacă o solicitare în acest sens a fost făcută, de a restitui cu titlu prioritar bunurile confiscate părții solicitante.

Convenția CE privind combaterea traficului de ființe umane din 16 mai 2005 marchează deschiderea unui nou capitol în reglementarea unor probleme vizând victima. Ea prevede protecția victimei și a martorului traficului dintr-o perspectivă globală. Această protecție vizează îndeosebi: respectul drepturilor fundamentale și a egalității, asigurându-se, în particular, anchete și urmăriri eficiente, introducerea principiului non-discriminării și, în fine, diferențierea drepturilor fundamentale, ținându-se cont de dreptul penal material și procesual.

În ce privește dreptul penal material, consimțământul victimei traficului nu mai este pertinent. Mai mult, faptul punerii în pericol a vieții victimei în mod deliberat sau prin neglijență gravă constituie o circumstanță agravantă. Este notabil că definiția victimei dată de Convenție acoperă toate persoanele susceptibile de a fi afectate prin infracțiuni, fapte penale, victimă fiind considerată „orice persoană fizică care este supusă traficului de ființe umane”.

Convenția conferă un cadru juridic suficient asistenței victimei, ținându-se în particular cont de necesitățile ale unor categorii de victime, în special copii. Ea definește și rolul pe care l-ar putea avea societatea civilă în prevenția și asistența victimelor sau protecția lor. Statele sunt, de asemenea, încurajate să întreprindă măsuri pentru a identifica victimele, să protejeze viața lor și identitatea, să asiste victimele în integritatea lor fizică, psihologică și socială, să acorde un ajutor special copiilor victime și să garanteze accesul victimelor la informație, la servicii juridice și indemnizație. Se abordează și subiectele vizând repatrierea și repararea daunelor. Mai mult, în câmpul consacrat cooperării internaționale, o obligație de cooperare este impusă părților pentru a asista și a proteja victimele.

De asemenea, Convenția STE nr.201 de la Lanzarote, privind protecția copiilor contra exploatarea și abuzului sexual, cuprinde în globalitatea sa drepturile și statutul copiilor. Convenția garantează principiul non-discriminării, oferă definiția victimei, dispoziții privind competența față de victime. Este prevăzut termenul ce i se poate oferi victimei pentru ca aceasta să semnaleze infracțiunea după ce a atins majoratul. Totodată, este notabil că inițierea procedurii nu necesită depunerea plângerii din partea victimei.

Recomandarea Rec(2006)8 a Comitetului de Miniștri privind asistența victimelor infracțiunilor este un alt instrument juridic recent care propune o definiție a noțiunii de victimă corespunzătoare celei oferite de Decizia-cadru a Uniunii Europene. În cadrul acesteia se insistă pe importanța recunoașterii și respectului efectiv al drepturilor fundamentale ale victimei, în special al dreptului acesteia la securitate, la demnitate, la viață privată și familială și al dreptului acesteia de a nu face obiectul discriminării. Ea încurajează, de asemenea, statele să ia măsuri suficiente pentru a evita victimizarea secundară, care nu ar trebui să depindă nici de identitatea autorului infracțiunii, nici de arestarea acestuia, nici de urmările exercitate, nici de condamnarea sa. Aceste măsuri cuprind oferirea unei asistențe victimelor în toate aspectele reintegrării lor fie în comunitatea lor, la domiciliul lor sau la locul lor de muncă, toate acestea fiind asigurate în limba pe care victima o înțelege. Asistența ar trebui să includă îngrijiri medicale, ajutor material, servicii de sănătate psihologică, servicii sociale și de consiliere. Aceste servicii ar trebui să fie gratuite, fie cel puțin în perioada imediat următoare după infracțiune. Recomandarea acordă atenție rolului serviciului public prin care se acordă ajutor victimei, precum și justiției penale, altor instituții pertinente. Valoarea Recomandării este consolidată de faptul că ea vizează orice infracțiune săvârșită față de o persoană fizică, inclusiv infracțiuni non-violente și cele comise din neglijență; deci nu se limitează doar la infracțiuni specifice, cum o face Convenția.

În ce privește acordarea indemnizației, statele trebuie să o acorde doar victimelor infracțiunilor grave, intenționate și violente și membrilor apropiați ai familiei victimei sau persoanelor aflate la întreținerea victimei decedate ca urmare a unei astfel de infracțiuni.

2. Instrumente relevante din cadrul ONU

La 29 noiembrie 1985, Adunarea Generală a ONU a adoptat Declarația principiilor fundamentale ale justiției privind victimele criminalității și victimele abuzului de putere, care definește noțiunea de victimă după cum urmează: „Persoanele care, individual sau colectiv, au suferit un prejudiciu, în special o atingere integrității lor corporale sau mintale, o suferință morală, o pierdere materială sau o atingere gravă drepturilor lor fundamentale, ca urmare a acțiunilor sau inacțiunilor prevăzute de legea penală în vigoare în statul membru, inclusiv în cele care incriminează abuzul de putere. O persoană poate fi considerată drept victimă, potrivit prezentei Declarații, indiferent de identificarea autorului, arestarea sa, urmărirea sau condamnarea acestuia și independent de faptul care ar fi legăturile sale de rudenie cu victima. Termenul „victimă” cuprinde de asemenea, dacă este cazul, familia apropiată sau persoanele aflate direct la întreținerea victimei și persoanele care au suferit un prejudiciu în procesul acordării ajutorului victimei pentru a preîntâmpina victimizarea acesteia” [1].

Totodată, această Declarație invită statele să ia măsuri ce privesc formarea personalului care lucrează cu victimele infracțiunilor, în special a celui din organele poliției.

Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale conține dispoziții privind indemnizarea victimelor, dar și privind drepturile lor procedurale, cum ar fi dreptul de a fi reprezentate la Camera preliminară sau dreptul de a înainta observații asupra competenței. Curtea trebuie să ia măsuri proprii de protejare a securității integrității fizice și psihice, a demnității, măsuri ce ar asigura și respectul vieții private a victimelor. De asemenea, poate fi introdusă o excepție ce vizează principiul publicității procesului: depozițiile să fie recepționate prin mijloace electronice sau prin alte mijloace speciale [2].

Convenția ONU contra criminalității transnaționale organizate (2000) oferă un avantaj complet de dispoziții în materia protecției victimei. De exemplu, este prevăzută posibilitatea de a proteja fizic o persoană victimă sau martor al unei infracțiuni prin măsurile interne pe care le dispune statul [3].

De fapt, ONU a elaborat un spectru larg de acte interpretative în privința protecției victimelor femei, copii sau victime ale terorismului.

3. Instrumente relevante din cadrul UE

Ținând cont de faptul că numărul persoanelor care circulă liber în spațiul european crește de la an la an datorită schimbării locului de trai sau studiilor, tot mai multe persoane pot deveni victime ale diferitelor categorii de infracțiuni în alt stat decât statul lor de origine. În acest context, unul dintre sarcinile UE este de a lua măsurile corespunzătoare pentru a preveni victimizarea persoanelor sau înființarea anumitor instituții care ar putea să acorde asistență victimelor infracțiunilor.

În acest sens, în 1999 Comisia Europeană a adoptat o notă cu privire la „Victimele infracțiunilor în UE – standarde și acțiuni”, iar în 2001 a fost adoptată Decizia-cadru în acest domeniu.

Statutul și drepturile victimei implicate într-un proces penal au fost discutate în cadrul UE, luându-se la bază situația victimelor transfrontaliere. Decizia-cadru a UE în acest domeniu a fost adoptată ținându-se cont de situația și statutul acestora, dar, în ultimă instanță, a ajuns să fie aplicabilă față de victimele tuturor infracțiunilor comise. Decizia-cadru are drept scop stabilirea unor reguli comune pentru toate statele membre, pentru a facilita procesul penal și a asigura respectarea eficientă a drepturilor victimelor.

Care este, de fapt, motivul principal din care UE a intervenit în domeniul justiției penale și a abordat problemele legate de protecția victimei în spațiul european? Chintesența acestei probleme, de fapt, este statutul așa-numitelor victime „transfrontaliere”. Unii comisari europeni sunt convinși că situația persoanelor victimizate într-un alt stat decât statul lor de reședință diferă de situația persoanelor care devin victime în țara lor de reședință. O victimă „transfrontalieră” nu întotdeauna vorbește limba țării-gazdă, nu înțelege sistemul de drept al acestei țări și revine în țara de origine cu mult înainte de începerea procesului. Aceste aspecte au fost ulterior raportate la libertățile clasice europene, în special la libertatea persoanelor de a circula fără restricții (fără a fi discriminate pe bază de naționalitate) în spațiul european comun. Această abordare a fost mobilul principal în vederea extinderii competenței europene în domeniul protecției victimelor infracțiunilor [4]. Cu toate acestea, este practic imposibilă reglementarea statutului victimei transfrontaliere fără a lua în considerare și statutul victimei la nivel național.

Potrivit Deciziei-cadru a Consiliului UE din 15 martie 2001 privind statutul victimelor în cadrul procedurii penale [5], precum și Directivei 2004/80/CE a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind indemnizarea victimelor criminalității, s-a creat o bază juridică pentru armonizarea regulilor și practicilor privind statutul și

principalele drepturi ale victimelor în statele membre ale UE. Victimei i se acordă garanții, cum ar fi: dreptul victimei în procedura penală și obligațiile corespondente ale statului, dreptul la respect și la recunoaștere în orice etapă a procedurii penale, dreptul de a fi înțeleasă (*specific doar Regatului Unit și Irlandei*), dreptul de a obține informații, în special privind etapa la care se află procedura, dreptul la rambursarea cheltuielilor, dreptul la consultare juridică, dreptul la protecție.

Directiva 2004/80/CE privind despăgubirea victimelor infracționalității [6] are ca obiectiv crearea unui sistem de cooperare între autoritățile statelor membre pentru a facilita accesul la despăgubire în cazurile în care infracțiunea a fost săvârșită într-un stat membru altul decât cel în care își are reședința victima. Potrivit art.12 al Directivei, dispozițiile privind accesul la despăgubiri în situațiile transfrontaliere stabilite prin Directivă funcționează în temeiul sistemelor, în vigoare în statele membre, de despăgubire a victimelor infracțiunilor premeditate săvârșite prin violență pe teritoriile lor respective. Toate statele membre asigură ca dispozițiile de drept intern ce prevăd existența unui sistem de despăgubire a victimelor infracțiunilor premeditate săvârșite prin violență pe teritoriile lor respective să garanteze o despăgubire echitabilă și corespunzătoare a victimelor.

Dreptul penal material este cel care stabilește câmpul și extinderea faptelor în care se poate identifica o persoană ca fiind victimă. Convențiile CE și ONU definesc normele minimale comune unor infracțiuni în care victima capătă unele trăsături omogene, cum ar fi: terorism, trafic de ființe umane, exploatare sexuală, infracțiuni legate de droguri etc. Anume incriminările din dreptul penal servesc temei de recunoaștere a unei persoane ca victimă și de oferire acesteia a despăgubirilor prevăzute de legislație.

Totodată, dreptul de procedură penală este cel care stabilește unele drepturi specifice victimelor, cum ar fi:

- drepturi de natură generală: nediscriminarea; dreptul de a fi protejată contra intimidărilor, victimizării și represiunii; dreptul la respect și la un tratament adecvat din partea organelor de drept; dreptul de acces la informație; dreptul de a fi înțeleasă; dreptul la asistență juridică;
- drepturi în materia protecției și asistenței: dreptul la protecție; la asistență medicală, psihologică sau materială;
- drepturi la indemnizații și reparație: dreptul de a solicita despăgubiri; dreptul de a solicita restituirea bunurilor etc.;
- drepturi vizând cooperarea internațională: dreptul de a fi informată în cazul aplicării unor instrumente internaționale care ar avea incidență asupra intereselor victimei.

În pofida faptului că există deja un cadru amplu în materia protecției victimelor, totuși constatăm carențe în ce privește protecția drepturilor victimei și asigurarea despăgubirilor acesteia.

Referințe:

1. A/RES/40/34, 29 November 1985, 96th plenary meeting, Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power // <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r034.htm>
2. Art.68, Statut de Rome de la Cour pénale internationale // http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/6A7E88C1-8A44-42F2-896F-D68BB3B2D54F/0/Rome_Statute_French.pdf
3. Art.25, La Convention des Nations Unies contre la criminalité transnationale organisée (2000) // http://www.uncjin.org/Documents/Conventions/dcatoc/final_documents_2/convention_french.pdf
4. Groenhuijsen and Pemberton / European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice 17 (2009) 43–59.
5. 2001/220/JAI: Décision-cadre du Conseil du 15 mars 2001 relative au statut des victimes dans le cadre de procédures pénales // Journal officiel n° L 082 du 22/03/2001, p.0001-0004.
6. Directiva 2004/80/CE a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind despăgubirea victimelor infracționalității // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004L0080:RO:NOT>

Prezentat la 24.05.2012